

door kwam het dat er naast of achter mijn verdriet om het verlies van mijn vrouw toch een zeker gevoel — niet van bevrijding — maar van vrijheid over me kwam. Of ik nog weer eens m'n leven beginnen kon. Toen ik dat gevoel eerlijk onderzocht, merkte ik dat het betrekking op de vrouwen had. Ik had vrijheid ten opzichte van de vrouwen. Het was niet geheel en al een geluksgevoel, want het deed me verdriet dat ik het kleinste voordeel trok uit mijn weduwnaarsstaat. En wat was dat vreemd, tegelijk met die zekere lust in de vrijheid, wilde ik zoo wel weer terug naar een leven, waarin veel verboden is. Zoo zou men dikwijls weer graag een kind zijn tot wie een ander zegt: je mag, je mag niet.

Het gedeelte van de mannelijke natuur dat in 't huwelijk niet meer groeien kan, hernam haar rechten. Eigenlijk ben ik, ouwe Joodsche diamantbewerker, erg romantisch. Hoe onbeholpen ik ook was, ik droomde van galanterie, van mooie zinnen die ik tot een vrouw zou zeggen, van bouquets die ik haar wilde aanbieden. „We leven in een realistische periode,” zei Querido ons. Men schreef realistische boeken. Maar wilt U gelooven dat we allemaal in ons hart romantische menschen waren, die, en daar zit het hem juist in, een groot deel van dat wat onze verbeelding vulde en gelukkig maakte, uit de boeken moesten halen. Uit boeken putten wij onze voorstelling van de groote wereld en haar feesten, van de natuur: bosschen, bergen, steppen. We leefden hevig maar tweedehandsch, en omdat we zooveel spraken over dat wat we alleen uit lectuur kenden, dweepten we meer dan we het zelf wisten en waren we erg romantisch. Ik geloof dat men dat aan Querido's boeken het best merken kan — hij is niet naar het Oosten gegaan om „Koningen” te schrijven. Zoo waren de socialistische jongens van de A.N.D.B. in hun hart romantisch. En dat vond zijn uitweg in 't tooneel en de opera. Groote reizen maakten we nog niet. Onze juweliers en kloovers gingen, als ze goede weken gemaakt hadden, nog eens naar Brussel en Parijs en Londen, maar nooit naar Zuid-Europa of de tropen. We zochten 't bij het Tooneel en de Opera. Dat was onze groote wereld, onze demi-monde, ons Parijs, ons Italië, ons verre Oosten. Een deel, het beste deel van de Amsterdamsche Joodsche diamantwereld, vormde zoo een niet meespelend deel van 't groote gemeenebest der tooneelspelers en opera-zangers. Een niet meespelend maar wel meesprekend deel dat even goed op de hoogte van de tooneelwereld was als die wereld zelf. Af en toe ging er één van ons ook actief tot die wereld over.

Aan mijn stamtafel in het café van het Paleis voor Volksvlijt werd over alles gesproken, over kunst, wetenschap, literatuur! Maar we hadden vooral belangstelling voor tooneel en opera. Wie niet naar de Italianen, naar 't Neerlandsch, naar de Variété geweest was, moest luisteren maar kon niet meepraten. Daar aan onze tafel had je Max Bloem, nu